

URSKOG I SJODALEN



«Veogjelet skiller seg ut ved å ha gammel naturskog, med grovdimensjonerte, gamle trær med mye tørrgreiner (kraggfuru), mye død ved i alle nedbrytningsstadier, og god kontinuitet i slike elementer. Lokalt er det urskogspreg»

-Fra områdebeskrivelse for Veogjelet Naturreservat av Biofokus

Blir du med på en tidsreise? Blir du med inn i et mylder av sjeldne og kuriose liv?

Forlat de lett tilgjengelige skogsområdene. Forlat gjerne stien og. Etterhvert dukker de opp - større trær, med krokete og vridde greiner, et tegn for veldig langsom vekst i fattige kar av sandfurskogen. Her og der en gammel hogstubb. Kanskje ble den hogget på 16tallet, kanskje så sent som rundt 1900 – for å bygge ei sæterstue eller gi varme i et eldhus. Det er en del gamle og døde trær, noen står enda, noen ligger. Nå er du i gamelskogen eller naturskogen. Du ser at alle generasjoner av furu er tilstede og gir livsgrunnlag til mange arter uansett om de lever på meget gamle, litt gamle, døde stående, døde liggende eller yngre trær.

Overgangen til urskogen er flytende. Hogststubbene er borte. Det har jo vært mennesker her før oss, de samlet ved, kvister, lauv for dyrene om vinteren, de lagde bål og jaktet elg og rein. Men skogen har ikke forandret seg, her ser den ut og lever som for tusenvis av år siden. Slik så den ut også for folk i vikingtiden.

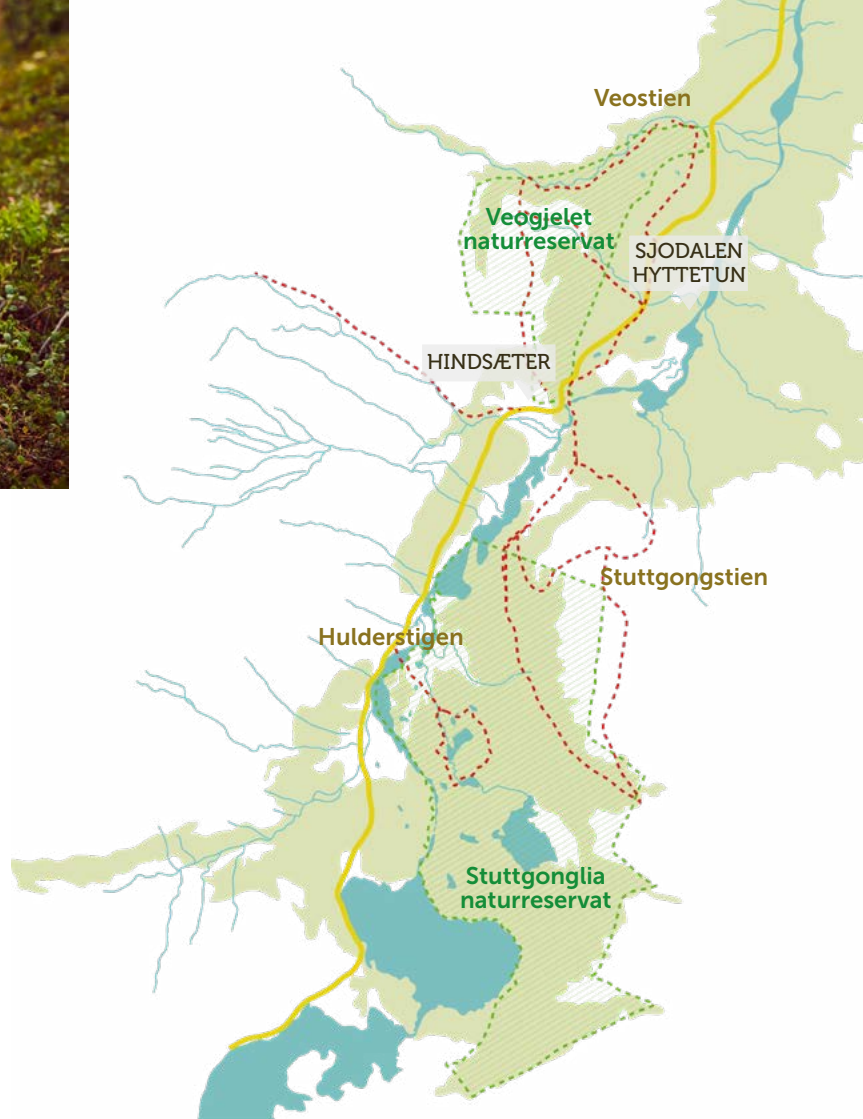
Velkommen inn i urskogen. La den innvie deg i skognaturens mysterier!





Veogjelet naturreservat nord for Hindsæter er opprettet i 2015. De mest urskoglignende partier ligger nærmest Veojuvet, både på nord- og sørsida – samt under de bratte partiene av Hindsæterkampen. Mens den merkede stien på sørsida delvis passerer disse, må man følge en umerket sti fra Veobru innover på nordsida. Her fins det utrolig fin gammelskog med mye lav, kragg og noe spesiell gråor-heggeskog. Forlat stiene for å finne din urskog!

Stuttgonglie naturreservat ble utvidet til sin nåværende størrelse i 2015. Stuttgongstien passerer den nordre delen av reservatet – her følger stien den gamle ferdselsveien inn til Griningsdalen. Den fine natur- og kulturstien Hulderstigen er en fin og enkel løype med parkering ved Russlie. Forlat stiene for å finne urskogen i mer utilgjengelige deler – f.eks, langs Sjoa og mot Melistjønn. Se på ulvelaven ved Nybrue!



FJELLFURUA

Fjellfurua lever livet langsomt og lenge. 400-500 år er vanlig levealder for furu i fjellskog, de aller eldste blir 700-800 år gamle. Treet dør gjerne sakte og gradvis av sopp og insekter, og når det endelig er dødt kan det godt stå som tørrfuru i 200 – 400 år til. Når treet langt om lenge blåser overende kan det her i Sjodalens tørre og kalde innlandsklima ligge flere hundre år før det er brutt ned av sopp og insekter til ny jord. Det betyr at furulægre langs Veostien kan i dag være 1000 til 1200 år gammel!

I gamle naturskoger er mengden av dødt trevirke opp til 10 ganger så høy som i industrielt utnyttede kulturskoger. Utallige arter er direkte eller indirekte avhengige av død ved – faktisk opp til $\frac{1}{4}$ av alle skoglevende arter i Skandinavia. Det er et yrende liv i et dødt tre, spesielt av insekter og ulike vednedbrytende sopper, men også en del lav- og mosearter, som lever av og på treet i forskjellige nedbrytningsfaser. Artene kommer og går etter som trevirket langsomt brytes ned, og artsmangfoldet



skiftes helt ut flere ganger fra treet faller overende til det er helt nedbrutt. Det er derfor ikke så rart at for eksempel en sopp som bare kan leve i furustokker som det kanskje tar 1000 år fra treet spirer til det kommer i egnet nedbrytningsstadium, er truet i dag. Vern av gammel, naturlig skog er det viktigste enkeltiltak for å bevare arter i Norge.



GLEMT ELLER SJELDENT...

STRYLAV

Er en av 30 til 40 lavararter som vokser hengende ned fra trær med den brunsvarte «mørkskjegg» som en av de mest vanlige.

Strylav er den eneste av disse som er medisinsk virksom. Om lag 1% av laven utgjøres av usninsyre, en slags bredsprektet, antibiotisk fenolsyre. Laven har blitt brukt mot bakterielle infeksjoner og andre sykdommer i mange århundrer, opptil 3000 år i Kina.

Strylav er elastisk – ved fukting av laven vil den kunne trekkes ut med en elastisk midttråd. Slik er den enkelt å bestemme. Den er ikke spesielt sjelden, men du vil finne mer av den i gammelskogen.

FURUSOTBEGER

Er en skorpelav som vokser på gamle levende eller døde tørrgreiner av furu. Finner du ei skikkelig gammel furu med mange grove tørre greiner, så kan du oppdage en svartprikket lysegrønn skorpe hvis du er heldig. Legg fingeren forsiktig på den. Ser du mørke prikker på fingeren? Da er det furusotbeger. Det svarte er «sotet» fra fruktlegemet til laven. Den står på den norske rødlisten for arter og er vurdert som sårbar. I Sjodalen fins det forholdsvis mye av den, men den er veldig sjelden ellers.



SAMSPILL I SKOGEN

SPETTER OG ANDRE FUGLER

Visste du at ett par av den sjeldne hvitryggspetten trenger minst 2 kvadratkilometer med mye døde trær for å kunne fø opp et ungekull? Døde trær er et levested for mange insekter og denne spetten har spesialisert seg og er avhengig av disse. På leting etter mat lager mange spetter hull i gamle trær – og disse gir optimale reirplassene igjen til andre fugler. Se hvor mange hull det er i tørrfuruene eller i de gamle ospesholtene som er spredt i reservatene.

KJUKER

Er sopper som vokser på levende eller død ved. Knivkjuke og Knuskkjuke har blitt mye brukt i folkemedisinen, de inneholder polyporensyre som hemmer betennelser. De har også blitt brukt til mye annet – f.eks barneleke, nålepute, opptenning og transport av ild. Mange sjeldne kjuker er tilknytt de forskjellige nedbrutningsstadier i gamle trær. Under Hindsæterkampen er et av totalt 15 funnsteder i Norge til den ekstremt sjeldne Taigahvitkjuken.



HULDRA I ELVEKLØFTENE

I elv- og bekkekløfter, langs fossestryk fins det store kontraster i leveområdene på små avstander – fuktig elvebunn, tørre bergvegger, kilder, sol- og skyggeforholdene og en spesiell luftfuktighet. Planter som er spesialisert på et slikt miljø blir også kallet for huldreplanter! I Sjodalen finner du rødlistede huldrenål, en bitteliten knappenåslav, det fins rødlistede lang trollskjegg, en tofarget skjeggslav, det fins rødlistede gryntjafs og elfenbenslav.

Selv om disse er vanskelig å finne og bestemme uten lupe og litt kunnskap, så er artsmangfoldet i naturen langs bekkene og elvene i naturreservatene tydelig. Se på de mange forskjellige lavarter på de store steiner langs Veo eller langs Sjoa. Legg merke til de mange forskjellige grønnfarger av mose- og gressarter langs elven.

FLERE NATURRESERVATER I SJODALEN

Ved siden av Veogjelet og Stuttgonglie ble det i 2015 også opprettet to mindre reservater:

1. Baklia Naturreservat – den gamle furuskogen overfor Heimsand med mye kraggfuru
2. Riddarspranget Naturreservat – hele området rundt Riddarspranget med mye bekkekløfterarter og huldreplanter, men også en del gamle furuer og kraggfuru og tilknytte arter.



«STÅ VAKT OM NATUREN»

Det er rekordmye skog i Norge. Skogen har gode vilkår når klima blir varmere og beitepress fra landbruk og sæterdrift mindre. Så hvorfor er det da så viktig med å verne skog?

Det er ikke mange skogområder i Norge som ikke er verken sterkt plukkhogd eller flatehogd de siste hundre årene. Etter at gruvedriften og skipsbygningen nådde sin høydepunkt tok industrialiseringen fatt på de siste større restene av den urørte skogen – først med omfattende gjennomhogster, utover på 1900-tallet med skogsmaskiner og flatehogst.

Livsløpet av ei furu tatt i betraktning kan bare en eneste hogst, selv en plukkhogst langt tilbake i tiden, ha tappet skogen for mange arter. Og det er slett ikke sikkert at disse klarer å reetablere seg i løpet av 500-1000 år.

I tillegg til rene naturfaglige argumenter har den ubørte skogen også sin helt spesielle egenverdi og estetikk. Og det er mange arter som det ikke er forsket på som kan ha stor betydning i framtiden, om det så er utvikling av nye medikamenter eller innsikt i nye sammenhenger i naturen.

Forlat gjerne stiene. Mose, lyng og unge trær er ikke truet! Men: ikke bruk gamle trær til ved og la de gamle greinene og alle gamle trær være i fred. Du kan plukke med deg kjente matsopper og selvsagt bær om høsten, men ikke plukk med andre arter. Vis hensyn og ta med deg all søppel hjem. God tur!



FANGSTGRAVER LANGS VEO

Langs Veostien kommer du forbi mange groper i terrenget – de er rester etter veldig gamle fangstanlegg for villrein og elg, de kan ha vært i bruk alt fra steinalderen. Mest brukt var fangstmetoden i vikingtiden og middelalderen. Gravene var den gangen 2-3 meter dyp med bratte kanter og kamuflasje av kvister og mose over. De er anlagt i et system som ligger i den naturlige trekkveien for dyrene som nærmer seg juvet og må følge juvet for å krysse elven i dalen. Det er flere hundre slike graver i Sjodalen. Først i 1863 ble det lovforbud mot denne fangstmetoden.

URSKOGSAFARI

Slik har du ikke opplevd skogen før. Vi skal ta deg dypt inn i et urgammelt skogrike der hemmelighetsfulle og sjeldne arter har sitt hjem.

Våre forfedre lærte seg å utnytte egenskaper til planter, lav og sopparter i urskogen. Dette er ukjent for de aller fleste av oss i dag. I tillegg er mange av nyttevekstene blitt sjeldnere i hverdagsskogene som omgir oss til daglig.

Vær med å lete opp gulltråd i gamle fururøtter, prøv smaken av brødmose og ta nærbilde av blomsterlav. Her vandrer du gjennom et landskap av naturmonumenter der tyrirøtter og gamle trær som falt overende hundrevis av år siden byr på fine motiver. Stikk nesen ned i røttene og kjenn på den sterke furulukten av et tre som spirte i vikingtiden.

Visste du at de tørre, grove, døde greinene av gamle kraggfurutrær er nesten eneste sted den sjeldne furusotbeger kan vokse? Har du lagt merke til den sølv- og blålige fargen til døde trær som gjør at de også ble kalt blåfuru? Har du kjent på det gamle slipe- og poleiringsverktøyet skavgras? Har du smakt på storvrenge?

Vi lover møter med underlige, glemte sopper og larver og mye nytt forståelse for sammenhengen og livet i skogen som gjør at du vil se med helt nye øyne på skogen rundt deg.



MER INFORMASJON:

Turkart gratis i resepsjonen på Hindsæter

Turguide digital med GPS spor på gratisappen outtt.com

Urskogsafari: Spør i resepsjonen på Hindsæter eller sjekk facebook.com/hindseter

Literatur:

- Holien, H./ Tønsberg, T.: *Norsk lavflora*. Bergen 2014
- Hågvar, S./ Berntsen, B. (red): *Norsk urskog og gammelskog*. Otta 2011
- Larsson, J./ Sandved Dalen, L.: *Den fantastiske skogen*. Oslo 2018
- Sverdrup – Thygeson, A.: *Viktige valg for skogen*. Aftenposten innsikt 4/2016
- Wohlleben, P: *Trærnes hemmelige liv*. Trondheim 2016

Rapportene som ligger til grunn for vern:

- http://lager.biofokus.no/omraadebeskrivelser/Frivil-ligvern2009_Veogjelet-Hindsaeterkampen.pdf
- http://lager.biofokus.no/omraadebeskrivelser/Statskog2004_DP2_StuttgonglieN.pdf
- http://lager.biofokus.no/omraadebeskrivelser/Statskog2005_Langmorkje_Ridderspranget.pdf

Utgitt fra Hindsæter med støtte fra Miljødirektoratet